

विगतका अनुभूति र अनुभव

मायानाथ अधिकारी
केन्द्रीय अनुशासन आयोग सदस्य

सुरक्षित सेल्टर र अनुशासित कार्यकर्ताका कारण नै प्रतिक्रियावादीको चरम दमनका बाबजुद जनताको काखमा पार्टीलाई सुदृढ, व्यापक र अनुशासित तुल्याउन सम्भव भयो । प्रतिकूल अवस्थामा पनि भूमिगत रूपमा पार्टीका महत्त्वपूर्ण बैठक, भेला, प्रशिक्षण, सम्मेलन, अधिवेशन र महाधिवेशन सम्पन्न भए । जनताको व्यापक समर्थन एवं पार्टीको पहलकदमी र नेतृत्वमा निरङ्कुश निर्दलीय व्यवस्थाबाट जनतालाई मुक्त गराइयो । अहिलेसम्म त लोकतान्त्रिक गणतन्त्र, धर्मनिरपेक्षता, सङ्घीयता र समावेशी लोकतन्त्र समेत प्राप्त भएको छ । देशमा राजनैतिक अवस्थामा ठूलो परिवर्तन भएको छ तर जनताको जीवनमा अपेक्षाकृत परिवर्तन भइसकेको छैन । त्यो पूरा गर्नुपर्ने जिम्मेवारी छ ।

यो परिवर्तन सानोतिनो प्रयासबाट भएको होइन । जनताको लामो र अथक सङ्घर्ष, नेता- नेतृत्वको सुझबुझकारी नेतृत्व र पहलकदमीका बलमा ठूलो उथलपुथलकारी आन्दोलनाबाट मात्र उपलब्धि प्राप्त हुन सम्भव भएको हो ।

अहिले पार्टीमा लामो इतिहास बोकेका र सङ्कटमा पार्टी जोगाउन सतिसालझैं उभिएका नेता र कार्यकर्ताको ठूलो पङ्क्ति छ । नयाँ युवाहरूको पङ्क्ति पनि पार्टीमा ठूलो छ । नेकपा (एमाले) मन पराएर ठूला समूहहरू पार्टीमा सामेल हुने क्रम निरन्तर बढिरहेको छ । हाम्रो पार्टीमा लाखौंको सङ्ख्यामा पार्टी सदस्य भइरहेका छन् । पुरानो पङ्क्तिले पार्टीको हिजोको सङ्घर्ष, पृष्ठभूमि र इतिहास बुझेको छ, थुप्रै भोगाइ र अनुभवका शृङ्खला छन् तर आजको परिस्थिति अनुसार अपेक्षाकृत प्रविधिमैत्री हुन सकेको छैन । नयाँ पुस्ताले प्रविधि बुझेको छ, देश दुनियाँका घटनाक्रमबाट क्षणभरमा नै अपडेट हुन सक्छ तर उसलाई पार्टीको इतिहास, अनुभव र सङ्घर्षको ज्ञान कम

छ । यसर्थ नयाँ पङ्क्तिलाई पार्टीको हिजोका अनुभव बुझाउनु जरुरी छ भने पुरानो पङ्क्तिलाई अहिलेको परिस्थिति अनुसार प्रविधिसँग जोड्नु आवश्यक छ । यसो हुन सक्थ्यो भने पार्टीभित्र रहेको रिक्तता पूरा हुन सक्छ । नेकपा स्थापनाको ७५ वर्ष पुगेको हीरक वर्षका सन्दर्भमा 'सेल्टर' को प्रकाशन त्यसको एउटा महत्त्वपूर्ण कोसेढुङ्गा बन्न सक्ने र यसले पार्टीमा ऊर्जा दिन सहयोगी बन्न सक्छ भन्ने विश्वास छ । मैले काठमाडौँ, काभ्रे र सिन्धुपाल्चोकमा विगतमा बिताएका केही अनुभूति प्रस्तुत गरेको छु ।

काठमाडौँमा पार्टीलाई सेल्टर

धादिङको गजुरीमा २०३४/३५ मा हाइस्कुल पढ्दादेखि नै वामपन्थी प्रभाव परेको, २०३५/०३६ को आन्दोलनमा सहभागी भएको, २०३६ सालमा बहुदलको प्रचारमा सक्रिय भएको र २०३७ सालबाट अनेरास्ववियुमा सङ्गठित हुँदै युथ लिगमार्फत नेकपा (माले)मा आबद्ध भएको हुँ ।

२०४०/०४१ सालमा धनगढीमा रहँदा यज्ञराज बास्तोला लगायत कमरेडसँग सम्पर्कमा रहेको थिएँ । आईएस्सी (एजी) उत्तीर्ण भएपछि काठमाडौँ आएँ र रत्नज्योति बहुमुखी क्याम्पसको रात्रिकालीन कक्षा बिक्रममा भर्ना भएँ । पारिवारिक रूपमा आर्थिक व्यवस्थापनमा समस्या भएपछि बबरमहलस्थित महालेखा परीक्षकको कार्यालयमा नासुसरहको जागिरमा पनि आबद्ध भएँ । कलेजमा प्रारम्भिक कमिटीको कोषाध्यक्ष र युथ लिगको सचिवको जिम्मेवारीमा थिएँ । सुरुमा आफन्तकोमा बसेर काम गर्दै अघि बढेको थिएँ । पछि काठमाडौँमा हात्रै सक्रियतामा अनेरास्ववियु गण्डकी सम्पर्क कमिटी गठन गर्थ्यौँ । त्यसको कोषाध्यक्ष बनँ ।

काठमाडौँ आएपछि पार्टी सम्पर्कका क्रममा रामेश्वर फुयाल कमरेडसँग भेटघाट हुन थाल्यो । विद्यार्थी नेताहरू झलक गौतम, अनिरुद्र गौतम र रामप्रसाद ज्ञवालीहरूसँग भेटघाट सहकार्य बढ्दै गयो । २०४२ सालमा नै महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचलमा रामप्रसाद ज्ञवालीले म लगायत केही विद्यार्थी अगुवालाई कम्युनिस्ट युथ लिगको सदस्यता दिनु भई शपथ गराउनु भएको थियो ।

मेरो क्रियाशीलता बढ्दै गयो । पार्टी, क्रान्ति र नेतृत्वप्रतिको मेरो विश्वास र भरोसा पनि परिपक्व बन्दै गयो । रामेश्वर फुयालमार्फत कमरेड सुरेन्द्र पाण्डेसँग कुरा पुगेछ । सुरेन्द्र पाण्डेले मलाई सम्पर्क गर्नुभयो र उहाँले एक जना कमरेडसँग मिलेर छुट्टै कोठामा बस्ने र पार्टीलाई सेल्टर दिने प्रस्ताव राख्नु भयो । मैले उहाँको भनाइलाई प्रस्ताव होइन, निर्देशनका रूपमा ग्रहण गरेँ र सहर्ष स्वीकार गरेँ । मैले पनि आफन्तको बसाइबाट

मुक्त भएर पार्टीलाई सहयोग गर्न चाहन्थेँ। ममा क्रान्ति जतिसक्यो छिटो पूरा गर्न पाए हुन्थ्यो, क्रान्ति कति वर्ष वा समयमा सम्पन्न गर्न सकिएला ? प्रतिक्रियावादीको दमन, अत्याचारको त्यो अँध्यारो युगबाट जनतालाई मुक्त गरी कति छिटो उज्यालो भविष्यतर्फ जनतालाई लान सकिएला भन्ने हुटहुटी जागेको थियो। यस्तो बेलामा उहाँको प्रस्ताव मेरा लागि जेलबाट मुक्त भएजस्तो महत्त्वपूर्ण मोड बन्न पुग्यो।

म र कुलबहादुर आचार्य मिलेर काठमाडौँको त्यौडमा पार्टीका लागि सेल्टर दिने सहमति भयो। यो भेटभन्दा पहिला मैले कुलबहादुर आचार्यलाई चिनेको थिइँनँ। उहाँ दूरसञ्चारमा काम गर्नु हुँदोरहेछ। उहाँसँगको भेटमा मैले असल, इमान्दार र परिपक्व अभिभावक पाएको महसुस गरेँ।

हाम्रो कोठामा कमरेड मदन भण्डारी, माधव नेपाल, अमृत बोहरा, जीवराज आश्रित, ईश्वर पोखरेल, मुकुन्द न्यौपाने लगायतका नेता कमरेडहरूको आवतजावत हुन्थ्यो। यस बाहेक पार्टीका अन्य महत्त्वपूर्ण कमरेडहरू पनि आउनुहुन्थ्यो। एक किसिमले यो केन्द्रीय सेल्टरका रूपमा नै थियो। मध्य-उत्तर र उपत्यकाको जिम्मेवार भएको नाताले माधव नेपाल नियमितजसो र अन्य कमरेडहरू बेलाबखत आउनुहुन्थ्यो। भुइँतलामा ताप्लेजुडका खड्ग साम्मुहाड बस्नुहुन्थ्यो। उहाँको कोठामा प्रदीप नेपाल लगायतका नेताहरूको आवतजावत हुन्थ्यो। सेल्टरमा गरिने महत्त्वपूर्ण काम कुलबहादुर आचार्यले गर्नुहुन्थ्यो, मैले सघाउँथे।

हामी बसेको सेल्टरको निश्चित आचारसंहिता थियो। कडा अनुशासन र गोपनीयतामा रहनु पर्थ्यो। गल्ली-गल्लीमा शत्रुका जासुसहरूको निगरानी हुन्थ्यो। तिनका आँखा छलेर हामी तमाम काम गर्थ्यौँ। सेल्टरमा अनुमति बेगर कसैलाई ल्याउन र कोठा देखाउन नपाइने अवस्था थियो। म रात्रिकालीन कलेज पढ्ने प्राकको नेतृत्वदायी जिम्मेवारीमा थिएँ। क्याम्पस युथ लिगको सचिव थिएँ। अफिसमा काम गर्थेँ। मैले सङ्गठनका, अफिसका र कुनै आफन्तलाई कोठामा लगिँनँ। मेरो कारणले कतै कमजोरी नहोस् भन्नेमा म सजग थिएँ।

यति नै बेला एक दिन महङ्गीविरोधी आन्दोलनमा मलाई प्रहरीले असनबाट गिरफ्तार गर्‍यो र एक रात राखेर छोडिदियो। त्यसको अलिक समयपछि मेघालयबाट खेदिएका नेपालीहरूको पक्षमा आन्दोलन गर्दा क्षेत्रपाटीबाट पोषणराज सुवेदी, रामप्रसाद खनाल सहित मलाई फेरि गिरफ्तार गर्‍यो र हनुमान ढोका खोरमा कडा यातनाका साथ ६० दिन राखेको थियो। रामप्रसाद खनाल र पोषणराज सुवेदी रत्नज्योतिकै आईकमका विद्यार्थी हुनुहुन्थ्यो। हामीलाई हनुमानढोका खोरमा यातनाका साथ राख्दा झूटा मुद्दामा

फसाउने षड्यन्त्र थियो। हामीले जनपक्षीय उम्मेदवार पद्मरत्न तुलाधरका प्रचारक र अनेरास्ववियु (एकताको पाँचौं) का कार्यकर्ता भनेर परिचय दिएका थियौं। पद्मरत्न तुलाधरको चुनाव प्रचारमा हामी दक्षिणकालीको छैमलेसम्म पुगेका पनि थियौं। ६० दिनको खोरको बसाइपछि हामीलाई तारेखमा छोडियो। भूमिगत सेल्टर नखुलोस् भनेर विद्यार्थी नेताहरू झलक गौतम र अनिरुद्र गौतमको सहयोगमा केही दिन म नरदेवी होस्टेलमा बसें। त्यसपछि आफ्नो नियमित काममा सहभागी बनें।

यो घटनाको केही समयपछि कुलबहादुर आचार्यको कीर्तिपुर मच्छेगाउँ निवासी गौरी विष्टसँग विवाह भयो। हामी त्यहाँको कोठा छोडेर मैतीदेवी सयौं। गौरीजी असाध्यै मिलनसार र भद्र हुनुहुँदोरहेछ। मलाई उहाँहरूसँगको बसाइ आफ्नै घरमा बसेको भन्दा फरक लागेको थिएन।

कमरेड कुलबहादुर आचार्यको परिपक्व अभिभावकत्व, नेता कमरेडहरूको नियमित आवतजावत र उहाँहरूको असल आचरण व्यवहार अनि मेरो क्रान्ति र पार्टीप्रतिको हुटहुटीले पार्टीले मलाई भूमिगत पूर्णकालीन बनाउने निर्णय गर्‍यो। माधव नेपाल र कुलबहादुर आचार्यले मैतीदेवीको कोठाबाट बिदाइ गर्नुभयो। युवराज कार्कीले मलाई पूर्णकालीन भूमिगत कार्यकर्ताका रूपमा काभ्रे लैजानुभयो। त्यसपछि यता ३६ वर्ष बितेछ। अनेकौं आरोह/अवरोह पार गर्दै म पार्टीप्रति निष्ठा, त्याग र इमान्दारीपूर्वक लागि रहेको छु।

काभ्रे र सिन्धुपाल्चोकमा काम गर्दा

काठमाडौंको मैतीदेवीमा सेल्टर दिँदादिँदै म काभ्रेमा भूमिगत भएर हिँडे। कमरेड युवराज कार्की पार्टीको सिनियर जिम्मेवार कमरेड हुनुहुन्छ भन्नेसम्म त थाहा थियो तर उहाँ मध्य-उत्तरको सचिव र काभ्रे जिल्लाको पनि सचिव हुनुहुन्छ भन्ने थाहा थिएन। त्यस्तो विषय सोध्ने कुरा पनि हुँदैनथ्यो। युवराज कार्कीसँग बनेपामा केही समय शीला कतिलाकोमा सम्पर्क गर्दै बेलुका हामी मण्डनको महादेवस्थान विदुर सापकोटाको घर पुग्यौं। पूर्वनिर्धारित योजना सायद बनेको थियो होला, त्यहाँ कृष्णप्रसाद सापकोटा (नयाँगाउँ), केदार नेपाल (चण्डेनी) र विदुर सापकोटा (महादेवस्थान) सहित भेला भयौं। कमरेड युवराज कार्कीले इलाका पार्टी सक्रिय दल गठन गरेर मलाई सुरुमा ज्याम्दी र जैसिथोकको जिम्मा दिनुभयो। भूमिगत भएर जाँदासमेत म पार्टीको सदस्य थिइँ। केही समयपछि नै मलाई गौरवपूर्ण पार्टी सदस्यता प्रदान गरियो र काभ्रे जिल्ला कमिटीमा सदस्यमा मनोनीत गरियो।

समयक्रममा हामीले काभ्रेको जिल्ला अधिवेशन भूमिगत रूपमा नयाँगाउँको पुच्छारमा वनभित्र धन्सारमा आयोजना गरियो। अधिवेशनमा जिम्मेवार कमरेडहरूको सहयोगमा मैले मूल व्यवस्थापकको जिम्मेवारी पूरा गरेको थिएँ। अधिवेशनले कमरेड युवराज सचिव र मलाई उपसचिवमा चयन गरेको थियो।

२०४६ भदौमा आयोजना भएको नेकपा (माले)को चौथो राष्ट्रिय महाविधेशनमा काभ्रेबाट युवराज कार्की र म प्रतिनिधिका रूपमा सहभागी भएका थियौँ। मदन भण्डारीलाई महासचिव बनाएको उक्त महाविधेशनले संयुक्त जनआन्दोलनको कार्यनीति पास गरेको थियो। महाविधेशनमा युवराज कार्की केन्द्रीय कमिटीको सदस्यमा छनोट हुनुभयो। त्यसपछि केही समय काभ्रेको पार्टीको नेतृत्व मैले गरेको थिएँ।

काभ्रे जिल्लामा म जिल्ला कमिटीमा सदस्य/उपसचिवको भूमिकामा भएपछि पार्टी कामका निम्ति मण्डनसहित जिल्लाका सबै भूभागमा जान सकिने अवस्था बन्यो। विभिन्न भूभागमा घुम्दा पार्टी निर्माणको क्रममा थुप्रै कमरेडहरूको घरमा सेल्टर लिइयो र गतिविधि गरियो। यहाँ कतिपयको नाम छुट्न पनि सक्छ, त्यसमा क्षमाप्रार्थी छु। यहाँ मैले मुख्य रूपमा प्रयोग गरेका सेल्टरसम्बन्धी सङ्क्षिप्त चर्चा गरेको छु।

काभ्रेमा रहँदा पार्टी नेता केशव बडाल र जिल्ला कमिटीमा सँगै काम गर्दा शिवबहादुर देउजा र माधव अधिकारीको महत्त्वपूर्ण समन्वय, सहयोग मैले प्राप्त गरेँ, यो अविस्मरणीय रहेको छ। जनगालमा रहेको उद्धव केसीको घरमा मैले लामो समय नै सेल्टर प्रयोग गरेको थिएँ। सानो, सचेत र सहयोगी परिवार थियो। शीला कतिलाको बनेपा बजारमा रहेको घर काभ्रेका सबै ठाउँबाट आउँदा मुख्य सम्पर्क थलोको रूपमा थियो। रघु वैद्य, केदार प्रधानहरूको सहयोग पनि अविस्मरणीय छ। पनौतीमा माधव अधिकारी र रामप्रसाद अधिकारीले जस्तै अप्ठ्यारोमा पनि पार्टीलाई सम्पर्क र सेल्टर दिनुहुन्थ्यो। पनौतीमै भीमसेन बस्नेत र अम्बुभवानी कार्कीकोमा मैले लामो समय सेल्टर लिएको थिएँ। रामहरि सुवेदी, विष्णुप्रसाद स्याउला र तुङ्काजी ताम्राकारको पनि सहयोगी भूमिका थियो।

चलाल गणेशस्थानको डेरीमा राजाराम सैजु जागिरे हुनुहुन्थ्यो। उहाँको कोठा पनि मैले कैयौँ पटक सेल्टरका रूपमा प्रयोग गरेँ। कुशादेवीमा किशोर थापा, रयालेमा कृष्णप्रसाद सापकोटा, दुङ्खर्कमा अर्जुन घिमिरे, मिदिनकोटमा प्रेमलाल भूर्तेल, काफ्लेथोकमा उद्धव काफ्ले, चुखावेसीमा सुकवीर लामा, शरमथलीमा रत्न उप्रेती र ठूलो पर्सेलमा नारायण पाण्डेले पार्टीलाई सेल्टर र सम्पर्क दिनुभएको थियो। ज्याम्दीमा शिक्षक शिव भूर्तेल, महादेवस्थानमा विदुर सापकोटा, नयाँ गाउँमा कृष्णप्रसाद सापकोटा,

डिलबहादुर तमाङ र ईश्वरी सापकोटाले महत्त्वपूर्ण सहयोग र सेल्टर दिनुभएको थियो । पछिल्लो समय ईश्वरी सापकोटाकोमा काभ्रेको त्यस क्षेत्रमा जाँदा मैले बढी सेल्टर प्रयोग गरेको थिएँ ।

डेडीथुम्का माविका प्रधानाध्यापक भानुभक्त थपलियाको सहयोगलाई पनि स्मरण गर्नुपर्दछ । पलान्चोक घर भएका थपलिया सर महादेवस्थानमा बसेर विद्यालयमा सेवा गर्नुहुन्थ्यो । त्यतिबेला मीरा ध्वजु पनि सोही विद्यालयमा पढाउनुहुन्थ्यो । गोकुल बास्कोटा त्यस विद्यालयमा पढ्दै हुनुहुन्थ्यो । उहाँ मेरो कार्यकालमा राम्रो विद्यार्थी नेताका रूपमा विकास हुनुभएको थियो । उद्धव थापा अनेरास्ववियु काभ्रेको अध्यक्ष र कुशादेवीकै कमला अधिकारी अनेमसङ्घ, काभ्रेको सचिव हुनुहुन्थ्यो । पार्टीको आयोजनामा उहाँहरूको गोदावरीमा विवाह भएको थियो । विवाहपछि उद्धव थापा र कमला अधिकारीले पछिल्लो समय तिनपिप्लेमा बोर्डिङ खोल्नु भएको थियो । काभ्रेका पूर्वी गाउँहरूमा जान मलाई राम्रो सेल्टर बनेको थियो ।

जिल्लास्तरीय विद्यार्थी प्रशिक्षण

युथ लिगको काभ्रे जिल्लास्तरीय कार्यकर्ता प्रशिक्षण अनेरास्ववियु जिल्ला प्रयाक्सनको आयोजनामा भएको थियो । चलाल गणेशस्थानमा आयोजना भएको त्यस कार्यक्रममा जिल्लाभरका अगुवा कार्यकर्तालाई समूहमा बाँडेर ल्याउने जिम्मा लगाइएको थियो । पूर्ण भूमिगत र अत्यन्तै अनुशासित रूपमा आयोजना भएको यो कार्यक्रममा पार्टी जिल्ला सचिव युवराज कार्की, उपसचिव एवं विद्यार्थी इन्चार्ज म सहित जिम्मेवार कमरेडहरू प्रशिक्षणका लागि आमन्त्रित थियौँ ।

युवराज कार्की र म पनौतीमा कार्यक्रममा सहभागी र अतिथिहरूलाई सम्पर्क गर्दै कार्यक्रमस्थल पठाउँदै थियौँ । पनौती चल्तीको व्यापारिक केन्द्र र प्रशासनिक रूपमा पनि बढी नै चियोचर्चा हुने ठाउँ थियो । यस्तैमा काठमाडौँबाट अनेरास्ववियु जिल्ला प्रयाक्सनको एक सदस्यका बारेमा अध्ययन गर्नुपर्ने भनेर युवराज कार्कीलाई सूचना आयो । हामी दुईबीचमा कुरा भयो । ती व्यक्तिका बारेमा शङ्का भएपछि कार्यक्रममा सहभागी बनाउन नहुने निष्कर्षमा पुग्यौँ । ती शङ्का गरिएका व्यक्तिको नेतृत्वमा सहभागीको एउटा समूह आउँदै थियो । एकछिनमा ती व्यक्ति पनौती आइपुगे । युवराज कार्कीले उनलाई पार्टीले तपाईंसँग केही कुरा बुझ्नुपर्ने आवश्यक ठानेकाले आजको कार्यक्रममा सहभागी हुन नसक्ने जानकारी गराउनु भयो । उनका लागि त्यो निर्णय अप्रत्यासित थियो । उनी रन्थनिए । अप्ट्यारो मान्दै फर्किए ।

हाम्रो मनमा भने त्यो घटनाले अनेकौं आशङ्का जन्मायो । कतै प्रशासनमा खबर पुगेर कार्यक्रममा हस्ताक्षेप त हुँदैन ? कतै तिनै कार्यक्रमस्थल खोज्दै आएर समस्या बनाउने त होइनन् ? हामीले यो विषयलाई अत्यन्त गोप्य राख्यौं । सबै सहभागीहरू कार्यक्रमस्थल व्यवस्थित रूपमा आइपुग्नु भयो । हामी पनि पुग्यौं । कार्यक्रमलाई योजना अनुसार नै व्यवस्थित गर्नु ।

कार्यक्रमस्थलमा सबैको काम सिद्धिएपछि बेलुका अतिथि र सहभागीहरूलाई एक ठाउँमा जुटाएर सहिदको वीरताको घटना सुनायौं । अनुशासन र गोपनीयताका नियमहरू सुनायौं । सबै साथीहरू सुत्न गएपछि म र युवराज कार्की आजको दिउँसो घटना र भोलिको कार्यक्रमबारेमा लालटिनको मधुरो उज्यालोमा ढिलोसम्म समीक्षा गर्दै थियौं । यत्तिकैमा सुतिरहेका एक जना सहभागी अत्तलिनै चिच्चाए । हामीसँगै सुतेका सहभागी जच्याकगुरूक उठेर तल झर्न थाले । बीच तलामा सुत्नेहरू पनि लौ के भयो भनेर खलबल गर्न थाले । हामीले संयमतापूर्वक ती सबैलाई सम्झायौं र साम्य पायौं । के भएको हो भनेर छलफल गर्दा अर्धनिद्रामा लालटिनको मधुरो प्रकाशमा देखिएको कालो धब्बाबाट ती सहभागी आत्तिएका रहेछन् ।

बिहान उठेर हाम्रो कार्यक्रम व्यवस्थित रूपमा अघि बढ्यो । घरबेटी कमरेडलाई दायाँबायाँ बुझेर आउन भनियो । वरपर बस्ती पातलो थियो । हाम्रो सेल्टर वनको छेउमा डाँडामा थियो । घरबेटी कमरेडले समस्या नभएको सूचना गर्नुभयो । हामीले कार्यक्रम व्यवस्थित रूपमा नै सम्पन्न गर्नु र कार्यक्षेत्रमा लाग्यौं ।

रोशीपारि पार्टी सम्पर्क

त्यतिबेला काभ्रेका दूरदराज क्षेत्रमा पार्टी विस्तार हुँदै थियो । रोशीपारि रहेका गाउँहरूमा हाम्रो सम्पर्क भेटिएको थिएन । दाप्चा खनालथोकका खनालजीले पार्टी सम्पर्कका लागि म तपाईंलाई लिएर जान्छु भन्नुभयो । खनालजी पार्टीका समर्थक हुनुहुन्थ्यो । उहाँले रोशीपारि सङ्गठन विस्तार गर्न सकिने आधार बताउनु भयो । उहाँले खहरेपाँगुमा मीत लगाउनुभएको रहेछ । त्यही सम्बन्धलाई आधार बनाएर उहाँ र म खहरेपाँगु जान हिँड्यौं ।

साँझ रोशीपारिको गाउँमा पुग्यौं । एकै घरमा ५-६ वटा दुहुना भैंसी, कति व्याउने पनि थिए । दही, मोही, दूध र घिउको पसारो थियो । तामाडको बाहुल्य बस्ती खहरेपाँगुमा खाना खाएपछि १५-१६ जना युवा र किसानहरूको जमघट भयो । तात्कालिक राजनीतिक अवस्था, परिवर्तनको आवश्यकता, पार्टी प्रतिबन्ध हट्नु पर्ने

र जनताको अधिकार बहाली हुनुपर्ने लगायतका विषयमा छलफल भयो। छलफल पछि १५ जनाको प्रगतिशील अध्ययन मण्डल गठन गरियो। भोलि बिहान हिँड्न लाग्दा साथीहरूले मलाई पनि मीत लगाउने प्रस्ताव गर्नुभयो। अनेक बहाना बनाउँदा पनि नमानेपछि विधिपूर्वक नै मीत लगाइयो। मैले मेरो पार्टीको नाम सागर भए पनि विकास केसी, पनौती इन्द्रेश्वर माविको शिक्षकका रूपमा परिचय दिएको थिएँ। यसरी रमाइलो गर्दै हामी फर्कियोँ।

भूमिगत जीवनमै विवाह

पार्टी जीवनको पहिलो मोड भूमिगत भएर लाग्नु र दोस्रो मोड विवाह थियो। विवाहले पनि राजनीतिक जीवनमा ठूलो प्रभाव पार्न सक्थ्यो। सुदूर भविष्यमा अवरोध गर्न सक्ने अजडका पहाडहरूलाई छिचोलेर अघि बढ्नु थियो। ती पहाडलाई छिचोल्न विवाह महत्त्वपूर्ण कोसेढुङ्गा बन्न सक्थ्यो।

घरबाट विवाहका लागि दबाब आउन थाल्यो। मैले यो विषयलाई पार्टीका नेता कमरेड युवराज कार्की, केशव बडाल र सुरेश कार्कीसमक्ष राखें। सुरेश कार्कीको पहलमा धादिङको तत्कालीन नलाड गाविस महादेवस्थान निवासी इन्दिरा लम्सालको प्रस्ताव आयो। सुरेश कमरेडले काठमाडौँमा मोदनाथ प्रश्रितको कोठा डल्लुमा भेटघाटको प्रारम्भिक व्यवस्था मिलाए पनि त्यहाँ व्यवस्थित रूपमा कुराकानी हुन सकेको थिएन। उहाँकै योजना अनुसार विवाहका बारेमा कुरा गर्न म धादिङ गएँ। मलेखुमा मलाई राजेन्द्र पाण्डे सरको घर सम्पर्क दिइएको थियो। उहाँ त्यतिबेला जिल्ला पञ्चायत धादिङको जनपक्षीय सभापति हुनुहुन्थ्यो तर उहाँलाई व्यवस्थाविरोधी गतिविधिमा सक्रिय भएको भनेर जेलमा राखिएको थियो। म मलेखुमा ओर्लेर घर सोध्दै गएँ। घरकै अगाडि सडकमा सीता पाण्डे भेटिनु भयो। मैले सुरेश कार्की (एमटी)को हुलिया बताएँ, किनकि मैले उहाँलाई भेट्नु पर्ने थियो।

सीता पाण्डेले सहजै तपाईं घरमा गएर बस्नोस्, बिहान त यतै हुनुहुन्थ्यो म बुझेर आउँछु भनेर साथीहरूकोमा जानुभयो। २०३४-०३६ सम्म गजुरीमा राजेन्द्र सरले मलाई भूगोल पढाउनु भएको थियो र सीता पाण्डे पनि त्यतिबेला सायद विद्यार्थी हुनुहुन्थ्यो।

म घरको बरण्डामा गएर बसेँ। मेरो साथमा देशान्तर पत्रिका थियो। पत्रिका हेर्दै बसेँ। सीता पाण्डे आउनु भएन। एक जना अर्कै व्यक्ति आउनु भयो। सायद मेरो इन्क्वारीमा आउनु भएको थियो। मैले कीर्तिपुरको पाँगामा पढाउने शिक्षक भएको, राजेन्द्र सरसँग शिक्षक आन्दोलनमा परिचय भएको र पोखरा जाने क्रममा परिवारसँग

भेटघाटलाई यहाँ पसेको भनेर जवाफ दिएँ। मेरो भनाइ, हाउभाउ सबै अध्ययन गरेछन्, कम्युनिस्ट जस्तो लागेनछ। यो व्यक्ति त सीआईडी हुन सक्छ, राजेन्द्र सर जेल हुँदा यहाँ भेटघाटको के जरूरत थियो भनेर सीता पाण्डेलाई गएर उल्टो कुरा लगाएछन्।

मलाई बस्न लगाएर गएकी सीता पाण्डे घन्टौँ बित्दा पनि फर्किनुभएन। साना छोराहरूले ‘अड्कल ! रात पन्यो, कोठाभित्र आउनुोस्’ भनेर बोलाए, लालटिन बालेर उज्यालो बनाए। एकछिनपछि चर्को स्वर निकाल्दै सीता पाण्डे आउनु भयो। मैले बिहान तपाईंलाई भनेको खबर के छ त भनेर सोध्दै थिएँ, उहाँ त्यहाँ नअडीकनै ‘खोई त्यो एमटी त म चिन्दैनँ, मदन तामाङ पो रहेछ। तपाईं अब यहाँ बस्न पनि उपयुक्त छैन, आफ्नो व्यवस्था गर्नुस्’ भन्नु भयो। मैले डराएको अनुभूति गरेँ। मैले भनेँ, ‘राजेन्द्र सर भए चिन्नुहुन्थ्यो। तपाईंले पनि त चिन्नुपर्ने नि। नडराउनुस्। म खराब मान्छे होइन। साथीहरूले तपाईंलाई गलत सूचना दिए। समय आएपछि फेरि भेट होला, त्यतिबेला थाहा पाउनु हुनेछ। काम नभएपछि म किन बस्नु पन्यो र ? म जान्छु। नाइट बसमा काठमाडौँ फर्कन पनि सकिन्छ।’ बिहान भेट हुँदा सुरेश कार्की (एमटी) चिन्छु भन्ने, त्यत्रो समय कुराएर साँझ आएर मलाई थाहा छैन भन्दा मलाई अलिकति चित्त पनि दुख्यो। तैपनि मैले संयमित भएर कुरा राखेँ र बिदा भएँ। म जे उद्देश्यले आएको थिएँ, त्यो काम नहुने भयो, सम्पर्क नै हुन सकेन। नजिकैको होटलमा बुझें, खान बस्न ठाउँ रहेछ। रातको बेला जानुभन्दा बिहान जानुपर्ला भनेर त्यहीं बस्ने निधो गरेँ।

म होटलमा खाना खाएर बास बस्ने योजनामा लागिरेहेका बेला सूचना आयो, ‘तपाईं माथि घर आउनुोस्।’ ‘नचिन्ने ठाउँमा किन जाने ? म आउन्न’ भनेँ। पछि राजेन्द्र पाण्डेका भाइ उपेन्द्र पाण्डे मलाई लिन आउनु भयो। ‘आज रिचोकटारमा प्रहरीले दुई जना किसानलाई पकडेर गजुरी लगेको, हुलियाका आधारमा धैरेलाई वारेन्ट गरेको र सुरेश कार्कीलाई पनि मैले धादिङबेसीतिर पुन्याएर आएको, मीनराज कँडेल (कैलाश) पनि तल झर्न सक्नु भएनछ, आजै भएको पुलिस आतङ्कका कारण घरमा सीआईडी पो आयो कि भन्ने शङ्का भएछ। अष्टयारो नमानूस्, जाऔँ’ भनेर जिद्दी गर्नुभयो। सुरुमा त मानिनँ, पछि मीनराज कँडेल (कैलाश) पनि आउनु भएको छ भनेपछि र घटना विवरण सुनेपछि कन्भिन्स भएँ। उहाँसँगै गएँ। नभन्दै मीनराज कँडेल आउनु भएको रहेछ। चौथो महाधिवेशनमा उहाँसँग भेट भएको थियो। सीता पाण्डे अष्टयारो मान्दै भित्रबाहिर गर्नुभयो। मैले विषयलाई सहज बनाउने काम गरेँ। मीनराज कँडेलले सुरेश कार्कीको पत्र दिनुभयो। त्यहाँ सबै उल्लेख भएको थियो। भोलि बिहान नलाड जाने योजना बन्यो।

भोलिपल्ट मलाई एक जना बाटो देखाउने मान्छेको जिम्मा लगाइयो। उहाँसँगै नलाड पुगेँ। त्यहाँ सुरेश कार्की आउन सक्नु भएन। तत्कालीन इलाका सचिव उत्तम कँडेलको उपस्थितिमा हाम्रो विवाहसम्बन्धी छलफल भयो। इन्दिरा लम्साल २०४५ सालको पार्टी सदस्य हुनुहुँदो रहेछ। उहाँको घर पार्टीको पुरानो सेल्टर रहेछ। अनेमसङ्घ धादिङको जिल्ला सदस्यका रूपमा क्रियाशील उहाँको साना किसान सहकारी, छत्रे देउरालीमा जागिर पनि रहेको कुरा पछि मात्र थाहा भयो। केही समयपछि सुरेश कार्कीकै उपस्थितिमा थप छलफल भयो र विवाह गर्ने निधो भयो।

मध्य-उत्तर क्षेत्रीय कमिटीको आयोजनामा धादिङको नलाडमा अत्यन्त कम खर्चमा भूमिगत रूपमा २०४६ जेठ २ गते हाम्रो विवाह भयो। मध्यउत्तर र धादिङका अगुवा नेता र कार्यकर्ताको उपस्थितिमा सम्पन्न भएको विवाहमा खिचिएका सबै फोटा नेताहरूको सुरक्षाका कारण नष्ट गरियो। यसपछि ३४ वर्ष बिते। अनेक आरोह-अवरोह पार गर्दै पार्टीले जोडिदिएको जोडी इमान्दारी र निष्ठापूर्वक क्रियाशील भइरहेका छौँ।

काभ्रे जिल्लाबाट २०४६ माघमा मेरो सिन्धुपाल्चोकको सचिव र बागमतीको सदस्यको जिम्मेवारीमा सरुवा भयो। सिन्धुपाल्चोक चौतारामा सुभाष कर्माचार्य र कृष्णराज श्रेष्ठ, सिपापोखरेमा रामप्रसाद नेपाल र झम्क नेपाल, मेलम्चीमा राधाकृष्ण श्रेष्ठ र धर्मकृष्ण श्रेष्ठ, तालामराडमा डम्बर अर्याल र बालकृष्ण देउजा, चनौटेमा हस्त पण्डित र थाङपालधापमा माधव पाण्डेले पार्टीमा सेल्टर दिनुभएको थियो। काठमाडौँमा शेरबहादुर तामाङ र उद्धव भट्टराई, खाडीचौरमा सुरेश नेपाल, टेकानपुरमा जगतबहादुर बोहरा, पिस्करमा छत्रबहादुर बोहरा र चोकटीमा मेघनाथ पौडेलले सेल्टर दिनुभएको सम्झन्छु। पिस्कर क्षेत्र लगायत जलवीरे, पाखर र अत्तरपुरमा पनि पार्टी सम्पर्क गतिविधि हुन्थ्यो र कमरेडहरूले सहयोग गर्नुभएको थियो। पिस्कर क्षेत्रका थामी र दलित समुदायको पार्टीप्रतिको समर्थन र भरोसा उल्लेखनीय थियो।

म सिन्धुपाल्चोक रहँदै गर्दा आन्दोलनको तयारीको समय थियो। देशभर फासिष्ट तानाशाही व्यवस्थाको विरुद्ध संयुक्त वाममोर्चा र नेपाली काङ्ग्रेस मिलेर संयुक्त जनआन्दोलन गर्ने सहमति बनिरहेको थियो। सुरुमा पार्टी सङ्गठनमार्फत आन्दोलनकै तयारीमा लागियो। फागुन ७ बाट संयुक्त आन्दोलनको सुरुआत हुँदै थियो। काठमाडौँको न्युरोडको पीपलबोटबाट संयुक्त जुलुस निकाल्ने योजना थियो। हामी बागमतीका जिम्मेवार कमरेडहरू बसन्तपुर नजिकको कोठामा सल्लाह गर्दै थियौँ। म र केशव बडाल फागुन ७ गते न्युरोड पीपलबोटबाट निस्किएको जुलुसमा प्रत्यक्ष सहभागी भयौँ। जुलुस न्युरोड, जुद्ध सडक, इन्द्रचोक, किलागल, भोटाहिटी,

रत्नपार्क, बागबजार, पुतलीसडक, सिंहदरबार हुँदै त्रिपुरेश्वर गएर टुङ्गिएको थियो । असाध्यै जोसिलो र आक्रामक जुलुसलाई भाँड्न किलागलमा तत्कालीन बागमती अञ्चलाधीश नरेन्द्रकुमार चौधरी नै निर्देशन दिन सडकमा उत्रिएका थिए । प्रशासनको चर्को दमनबीच किलागल, भोटाहिटी, बागबजार र पुतलीसडकमा प्रहरीसँग झडप भएको थियो । मूल जुलुस सकिएपछि हामी कोठामा फर्कियोँ । देशैभरि आन्दोलनको सुरुआत भयो । काठमाडौँ उपत्यकामा रातभर नै गल्ली-गल्लीमा जुलुस भइरहे । हामीलाई पार्टीले जिल्लामा नै केन्द्रित हुन निर्देशन अनुसार जिल्ला केन्द्रित भयोँ । आखिर आन्दोलनले सफलता प्राप्त गर्‍यो । दलमाथिको प्रतिबन्ध हट्यो । जनताका मौलिक अधिकार बहाल भए । राजा संवैधानिक बने ।

हाम्रो पार्टीलाई खुला रूपमा लाने कि मोर्चाको माध्यमबाट जाने बहस पनि पार्टीमा थियो । सीपी मैनालीहरू मोर्चामार्फत जनताको बीचमा जाने कुरा गरिरहनु भएको थियो । जननेता मदन भण्डारीले ‘पार्टीलाई खोपाको भीमसेन बनाउने होइन, जनताको बीचमा खुला रूपमा लगेर प्रतिस्पर्धाबाट श्रेष्ठता हासिल गर्नुपर्छ’ भनेर कन्भिन्स गर्नुभयो । यसरी जनताको बीचमा खुला रूपमा उपस्थित हुने परिस्थिति बन्यो । ●